

ДОБРУДЖА. СИМВОЛИЗМЪТ В ПОЛША И БЪЛГАРИЯ

Анджелика Кошиерадзка
Варшавски университет

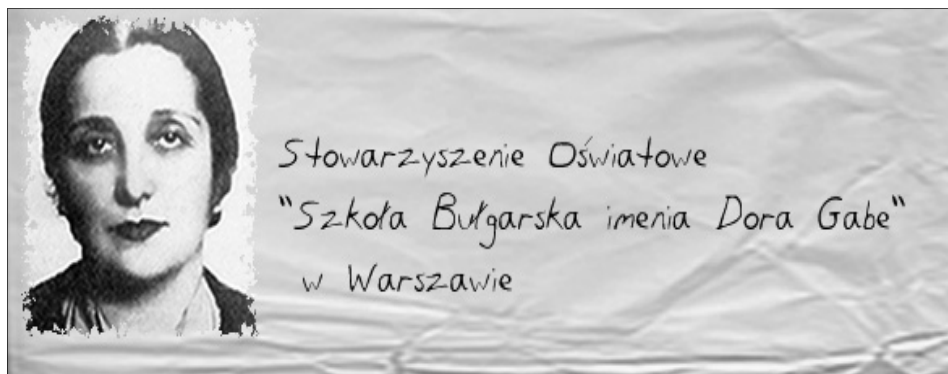
Резюме. Авторката на беседата представя Дора Габе като преводачка на български от полски език. Като се базира на цикъла „Химни“ на Ян Каспрович и на биографичния материал, текстът очертава и полонистичната дейност на Габе и нейния съпруг – Боян Пенев, описвайки личните контакти между Каспрович и преводачката на творбите му. Разкрива се отношението на българската авторка към нейната родина – Добруджа, и начина, по който тя е използвала този мотив в някои фрагменти на творчеството си.

Keywords: Bulgarian literature, Polish literature, comparative studies, Dora Gabe, Jan Kasproicz

Добруджа е историческа област, разположена на българо-румънската граница и обхващаща североизточната част на България и югоизточната част на Румъния. Черно море е нейната естествена източна граница, а на запад и север тя отчасти граничи с река Дунав. През 1878 г. по силата на Берлинския договор Добруджа е поделена между България и Румъния. През 1919 г. влиза в сила Ньойският мирен договор и цяла Добруджа влиза в пределите на Румъния. Едва през 1940 г. по силата на Крайовската спогодба между Царство България и Румъния южната част на Добруджа е върната на България, като едновременно е осъществен и обмен на населението.

С тази област е свързана Дора Габе – поетеса, повлияна от символизма, ревностна любителка на полската култура, авторка на преводите на български език на значителна част от канона на полската литература – например *Пан Тадеуш* от Адам Мицкевич, *Ангели* от Юлиуш Словацки, стиховете на Мария Конопницка, фрагмент от *Съдии* от Станислав Виспянски.

Дора Габе е съставител на антологията *Полски поети*, където помещава свои преводи на произведенията на двадесет и един полски поети, започвайки от Мицкевич и стигайки до представители на поетическата група

„Скамандър“⁽¹⁾ (в момента на публикуването на антологията това е най-младото поколение поети в Полша). Антологията *Полски поети* е един вид компендиум, който запознава тогавашния български читател с най-важните тенденции в полската поезия. Личността на видната преводачка става повод Добрич, а и цяла Добруджа, да се превърне в място, известно с факта, че там израства тя – пропагандаторката на живите и до днес полско-български литературни контакти и авторка на българските преводи на полски литературни произведения, признати до днес за майсторски, тъй като по-добър превод не е възможен. Затова със сигурност можем да наречем Добруджа символична сфера, в която се кръстосват културните контакти между България и Полша.

Символизъм. Дора Габе и Ян Каспрович

Артистичните отношения по линията автор – преводач рядко се ограничават само до творческа работа, чийто ефект е издаване на преведеното произведение. Взаимодействията стават още по-наситени, когато авторът и преводачът са свързани не само чрез взаимно уважение или очарование от поетическия талант на другия, но и чрез близки лични контакти.

Краят на 1922 г. е преломен момент в творческата работа на Дора Габе. Преводачката решава да посвети цялото си внимание на цикъла от десет *Химни*, чийто автор е Ян Каспрович. Резултат от сътрудничеството между поляка и българката е един от най-изключителните шедеври на преводната литература, който излиза от печат през 1924 г., а именно *Химни* на полския модернист, преведени на български от Дора Габе.

Дора Габе е родена през 1888 г. в Добруджа, Североизточна България. Завършва гимназия във Варна, следва естествени науки в Софийския университет, а по-късно френска филология в Женева и Гренобъл. Там

Музеят на Каспрович в Закопане
(къщата, в която се срещат двамата)

започва да опознава западноевропейската литература. Като дъщеря на Петър Габе – руски емигрант, публицист и общественик, е добре запозната с източнославянската литература, интересува се и от поезия. Самата тя също пише стихове. Дебютира през 1904 г. със стихотворението *Пролет, пролет иде...*, публикувано в списание „Женски труд“. Поетичният талант на ненавършилата двайсет години Дора Габе е оценен от водещия български символист Пейо Яворов. Благодарение на подкрепата на автор от такава висока класа поетесата успява да публикува в най-сериозното литературно списание „Мисъл“ и да издаде през 1908 г. своето първо томче *Теменуги*. Издадената през 1928 г. стихосбирка *Земен път* е изпълнена с патриотични хвалебствия на българската природа. В стихотворението *Добруджа* Дора Габе възпява девствените земи от детството, изразявайки привързаността си към своята малка родина:

Добруджа

*Родният ни край остана
тѣй далече,
пѣтя, който води в него,
враг пресече.*

*Като пилци изпоплаши
той децата,
като вятър ги разгони
по земята.*

*В златно утро златни ниви
клас люлеят,
клас люлеят и изтихом
песен пеят:*

*„Ветре, братко, намери ги
тез стопани,
дето са далеч в чужбина
разпиляни.*

*Не е мила ръка чужда
да товари,
зърното ни почернява
по хамбари.*

*Зърното ни потъмнява
по нивята,
намери ги, събери ги
нашите братя.*

*И кажи им, че земята
наша черна
ги милее и ги мисли,
и е верна”²⁾*

Тенденцията за митологизация на родното село Харманлък (днес Дъбовик) и неговите околности се вижда в импресионистичните описания на добруджанската природа, съдържащи се в мемоарите *Впечатления от Добруджа*:

Който не е расъл в Добруджа, нему тя е скучна и безцветна – но откърмен ли е с нейното мяко, диша ли нейния въздух, тегнат ти и те душат планините,

тегли те към нейния простор, околото ти търси далечния хоризонт и не се насища. От пролет до късна есен тя се мени, сякаш се ражда, расте и умира. Зиме под бялата покривка всичко изглежда мъртво, но в недрата ѝ нов живот дебне, дебне, за да изблигне през април, а изблигне ли веднъж, нека дойдат тия, дето Добруджа се не нрави. (...) Никъде слънцето не захожда тъй голямо и тъмно-червено и не си отива толкова бавно, както тук. Сякаш не му се ще да залезе, а след залязването дълго още денят не се решава да си отиде. Тогава изведнъж става съвсем тихо. От съседното село се чува камбанен звън, лъхва мирис на прясно сено. Когато мине жетва, Добруджа е осеяна с точки. Това са натрупваните в правилни редици кръстци. Тогава всичко е изсъхнало и безцветно – но миражите започват тогава... Изведнъж на хоризонта вятърна мелница. Тя на нищо не се опира, крилете ѝ като насън се въртят... Или пък кръстци, сякаш се залюбяват на хоризонта – те не приличат на другите – не тъй тежки, не толкова тъмни. Явяват се и изчезват. Далечно някое село, към което се приближаваши, започва изведнъж да се мени: езеро пред него, къщите се отразяват с яркочермиден цвят – по покривите, яркозелени дървета с дълги, провлачени клони, чак до дъното на езерото, а самото дъно е небе – плуват облаци по него... Наближиш: езерото изчезва, селото е пресушено от гореицините, покривите – кафяви, дърветата – потънали в прах. Това са сънищата на Добруджа – тия миражи. И колкото по-съхне и погрозява, толкова по-цветни сънища сънува тя...³⁾.

Първото си очарование от полската култура Дора Габе преживява през 1909 г., когато сключва брак с Боян Пенев – тогава доцент в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Пенев е литературен историк и ревностен любител на полската култура. Особено голяма почит оказва на полските романтици. Смята, че образците, изработени в полската литература, трябва да бъдат „присадени“ на българска почва. Той критикува българския трезв реализъм, разпространен от Иван Вазов, и призовава за смяна на посоката към пропагандирания от поляците мистицизъм и емоционална интерпретация на действителността. Публикува първата българска статия за Юлиуш Словацки, популяризира творбите на Ян Каспрович, който по това време не е много познат в България. Боян Пенев подчертава нуждата от провеждане на широки сравнителни изследвания върху славянските литератури, тъй като смята, че творчеството на нито един писател не може да бъде анализирано в изолация. Във връзка с тези изследователски амбиции семейство Пенев за първи път посещават Полша през 1933 г. с цел дефиниране на полско-българските литературни отношения. В Краков българите гостуват на Ян Гжегожевски – славист, етнограф и ориенталист, когото Пенев познава лично. Това познание улеснява контактите им с полските научни среди. Положителните си впечатления от това гостуване Дора Габе описва в своето първо стихотворение, посветено на Полша – *Вавел*.

Любовта на съпруга ѝ към полската култура довежда до това, че поетесата започва да се интересува от полската литература. Боян Пенев е впечатлен от

творчеството на Ян Каспрович, първоначално (от около 1914 г., когато публикува една от своите първи статии за полската култура) се занимава с популяризиране на неговото творчество, без да се стреми към лични контакти с поета. Познава го единствено от разказите на съпругата си, която първа успява да се запознае със семейство Каспрович.

През 1911 г. Ян Каспрович се жени за трети път за рускинята Мария Бунин. В своя *Дневник* под датата 12 февруари 1924 г. тя за първи път споменава за Боян Пенев и за новогодишната нощ, прекарана с него и голяма компания в Закопане⁴⁾. Бракът на семейство Пенев фактически още тогава вече не съществува, но те продължават да поддържат личен и епистоларен контакт. Дора Габе предава на семейство Каспрович изпратени от Пенев български цигари, за които Ян Каспрович благодари в писмо (запазено в архивите на Българската академия на науките) от 30 октомври 1923 г., съдържащо покана за посещение в тяхната вила „Харенда“. Под датата 13 февруари г-жа Каспрович признава: „Още тогава започнах да се поддавам на неговия чар“. А в бележка от 15 февруари цитира умотелните думи на Пенев, които той ѝ прошепва преди заминаването си от Полша за България: „Ела с мен!“. Това запознанство с времето се превръща в любовна връзка, която е прекратена от болестта на Ян Каспрович.

През 1922 г. Дора Габе е изпратена в Полша от Полско-българското дружество – организация, създадена през 1918 г. и издаваща т.нар. *Полски бюлетин* със смененото заглавие „Полско-български преглед“. Това списание е считано за най-голямото постижение на полската общност в България от края на XIX и началото на XX век. Боян Пенев, като преводач, е близко свързан с екипа на списанието и (редом с Тадеуш Станислав Грабовски – посланик на Полша в София по това време) има най-голямо влияние върху избора на текстовете, предназначени за публикуване в него. Оттам и толкова честото публикуване на произведения на полските романтици, а също и на възхвалявания от Пенев Ян Каспрович.

В продължение на половин година Дора Габе посещава главните полски научни средища в Лвов, Краков, Варшава, като целта е популяризирането на българската литература, показвайки същевременно необходимостта от засилване на взаимодействието между западните и южнославянските култури. В рамките на реализирането на това намерение Дора Габе изнася лекции за българската литература, будещи голям интерес сред полските литературни кръгове. Ян Каспрович по това време живее още в Лвов, но пристига във Варшава, за да чуе едно от четенията на българката. Тогава поетът и поетесата се срещат за първи път. По инициатива на Дора Габе във Варшава е създаден полски еквивалент на „Полско-българското дружество“, като в неговия състав влизат наред с други и Леополд Стаф, Вацлав Берент, Владислав Реймонт и разбира се – Ян Каспрович.

Още същата година Дора Габе посещава семейство Каспрович в лвовското им жилище. Мария Каспрович в своя *Дневник* под датата 28 юни 1922 г. пише:

В Лвов отседна – пътъом за родината – една млада българка, г-жа П., известна в своята страна поетеса и преводачка на множество полски литературни творби. Янек (...) ми е разказвал за нея, описваше я като красива жена, преводачка на неговите химни.⁵⁾

Авторката на *Дневника* бързо забелязва необикновената чувствителност на българката към поезията (чувствителност, която на жената на Каспрович се струва първична, а следователно и автентична), твърди, че Дора Габе носи в сърцето си копнеж за идеална форма на живота, за по-дълбоко негово съдържание⁶⁾, вижда в нея нуждата от морална опора в някой стойностен човек и от интерпретиране на действителността под влияние на изящността, която преводачката намира в творбите на модерниста. Съпругата на Каспрович пише, че Янек четял химните на глас, а Дора Габе плачела от вълнение. По време на своето кратко посещение в Лвов тя успява да си спечели приятелството не само на Мария Каспрович (*Колко ни беше добре заедно*⁷⁾ – отбелязва в *Дневника*), но и на нейния съпруг, който веднъж казал на шега: *Ако не бях женен и не обичах жена си, щях да дойда с Вас в България*⁸⁾. Това очарование не е едностранно. Г-жа Каспрович цитира Дора Габе, която декларира, че Ян Каспрович и *Моята вечерна песен* запълнили пустотата, която чувствала в България след смъртта на Пенчо Славейков. Забелязва също, че *Това, с което предимно г-жа Дора очароваше Янек, беше силната ѝ връзка с неговата поезия. Нейното обожание към Янек, както към твореца, така и към човека, събуди в него наново чувството за себестойност.*⁹⁾ – записва Мария, наричана на галено Маруся, на 1 юли 1922 г. Семейството на Каспрович преживява тогава моментна криза, тъй като поетът подозира своята жена в изневяра.

Седяхме тримата, почти до разсъмване. Под прозореца сред дъбравата започнаха да пеят птици. Той ни четеше Химните. Бях дълбоко развълнувана. – Искам да ги превода – извиках¹⁰⁾.

Докато приятелството между поета и преводачката едва започва да се развива, то взаимното очарование в комбинация със сродството на душите им, произтичащо от подобните им артистични вкусове, е вече доста видимо. Петте дни, прекарани в Лвов с Каспрович, засилват интереса на Дора Габе към полския модернист, а нейното завръщане в България става едновременно завръщане към превеждането на *Химните*, които през 1922 г. доминират цялата ѝ преводаческа дейност, превръщайки се в нейна идея фикс до момента на издаване на българската им версия.

Семейство Каспрович се пренася от Лвов в Закопане, във вилата „Харенда“, която бързо става литературен салон за творци от кръга на широко разбъртаната славянска култура. През 1923 г. Дора Габе пристига в Полша само за да се срещне със семейство Каспрович. Гостува им повече от два месеца. Приятелството между Мария Каспрович и Дора Габе продължава да се задълбочава, за което свидетелстват повече от сто лични писма, запазени в архивите на БАН (Българската академия на науките) в София, които рускинята изпраща до

българката. В тях жените си споделят възгледи по политически и творчески въпроси, но преди всичко обменят свои размисли и идеи. Мария Каспрович описва своето ежедневие като съпруга на творец, цитира неговите любовни признания, споделя за връзката си с Боян Пенев, разказва за съмненията относно чувствата си към Каспрович, а накрая открито признава, че е решила да остане с него само заради болестта му. Описва също нейното протичане, както и времето след смъртта на поета. Интимността на тази кореспонденция и фактът, че не е била предназначена за публикуване, позволяват да се твърди, че емоциите и чувствата, съдържащи се в нея са искрени, а близката връзка между двете жени – автентична.

Толкова близките контакти на българската поетеса и преводачка с полския поет стават причина не само за възникването на полско-български творчески взаимоотношения, които до този момент практически не съществуват, но и допринасят за издаването на преводната творба *Химни*, призната до днес за шедьовър на преводаческото изкуство. Дора Габе – изключителна преводачка, талантилива поетеса, възпяваща родната Добруджа, разказва следното за първия прочит на българоезичната версия на *Моята вечерна песен*, отваряща целия цикъл на „Химните“:

Прочетох моя превод в провинцията, хората плачеха и ми благодаряха. Един от нашите редактори, на когото не предложих своя превод за печат – знаейки, че списанието публикува само оригинали – докато слушаше „Вечерната песен“ и след като лицето му променяше няколко пъти своя израз, изведнъж избухна: „Какво искате да направите с това?“. „Та нали не печатате преводни творби“ – отговорих аз. „Наистина ли смятате, че съм толкова глупав, за да не разбера, че това нещо, дори преведено, е по-хубаво от всички наши оригинали. Каспрович – каза ми той дълбоко убеден – е не само най-добрият поет в Полша и сред славянските народи, но според мен и в цяла Европа“⁽¹⁾.

За Дора Габе Добруджа е място на носталгия по прекараното там детство. Като се има предвид почитта, с която поетесата се отнася към своята родна земя, целият район може да бъде признат за символично пространство, което дава началото на полско-българските културни взаимоотношения.

БЕЛЕЖКИ

1. „Скамандър“ – литературна поетическата група, основана и действаща в периода между Първата и Втората световна война, пропагандираща скъсване с канона на младополските поети, свързване на поезията със сегашното, виталността и активизма, приближаване на поезията до обикновения човек, въвеждане на разговорния език в поезията.

2. Д. Габе., Добруджа, <http://chitanka.info/text/11646-dobrudzha>, [достъп: 26.06.2015, 22:00].
3. Дора Габе, Впечатления от Добруджа, http://www.dobrich.utre.bg/2013/08/22/182678-dora_gabe_i_neynata_prikazka_za_dobrudzha, [достъп: 26.06.2015, 23.00].
4. Мария Каспровичова, Дневник, Варшава 1968, с. 226.
5. Пак там. Превод: Йорданка Илиева-Цъган.
6. Пак там.
7. Пак там.
8. Пак там, с. 290.
9. Пак там.
10. К. Колинска , О, życie, zatrzymaj mnie!, „Столица“ 1979, н. 38 (20 IX), с. 7.
11. М. Каспрович, пак там, с. 290 – 291.

DOBRUDZHA. SYMBOLISM IN POLAND AND BULGARIA

Abstract. Author of this article presents Dora Gabe as a translator (from Polish to Bulgarian) of the „Hymns“ collection written by Jan Kasproicz. She investigated the process of popularization of the Kasproicz works and Polish literature in Bulgaria by Gabe and her husband Boyan Penev. There is also showed an attitude of Gabe towards Dobrudzha, perceived from the Bulgarian perspective and the synonym of the local homeland.

✉ **Mrs. Angelika Kosieradzka,**
Bachelor student, Polish studies and Slavistics (speciality: Bulgarian studies)
University of Warsaw
Klaudyny Street 40/7
01-684 Warsaw, Poland
E-mail: a.kosieradzka@interia.pl